

SAS PÉTER

Hozzászólás dr. Veress Emőd *Dr. Óvári Elemér kolozsvári ügyvéd életéről és haláláról* című írásához

Ha valaki összeállítaná a XX. század egyszerre kiemelkedően érdekes és nagyon jelentős, Erdély kincses városához kapcsolódó bűneseteinek helyi lajstromát, a Kolozsvári Pitavalt, akkor abból nem hiányozhatna a II. világháború zárószakaszában történt, Óvári-gyilkosság néven közismert, máig lezáratlan bűnügy.

A sors fintora, hogy a sötét bűncselekmény névadója jó humoráról közismert alakja volt az éjszakai Kolozsvárnak: a Muskátli-asztaltársaság elnökeként „elkövetett”, jól sikerült ugratásai városszerte beszédtemák voltak. Mindezek alapján kiérdemelte a közvélekedés szerinti legtalálhatóbb jelzőjét: „a legbohémebb magyar úr”, mely egy róla szóló, kevésbé ismert írásnak adta meg az alaphangját.¹ A „muskátlisok” a Deák Ferenc utcai Csizmadia-szín elnevezésű kocsmában „nyiladoztak”, majd a Trencsin téri² bableves-csárda lett a törzshelyük, onnan vezette társaságát aznapi áldozatuk nyomára a „tanult”, jogvégzett ügyvezető elnök. Farkas Imre az Óvári Elemérről szóló novellájában több mulatságos esetéről is beszámolt. Címszereplője mégsem mosolygott, erősen bosszantotta, hogy a nyomda ördöge neve elé egy S betűt ragasztott, ezért a szövegben végig Sóváriként szerepelt.³ Farkas Imrének nagyon hiányozhatott a kolozsvári bohém, mert novellája megjelenése után két évtizeddel ismét megidézte alakját. Tragikus halálára még csak nem is célozva, csupán Óvári Elemér bohém lelkületét hangsúlyozta, aki már égi „muskátliként” folytatja örök körútját a szférák tökéletes zenéjébe beleunt társai nagy öröme.⁴

1944. október 11-én – ahogy dr. Veress Emőd írásában⁵ is szerepel – a Monostori út 15. szám alatti Óvári-házban vendégeskedő, orosz egyenruhát viselő férfiak – máig tisztázatlan körülmények között – minden jelenlévőt meggyilkoltak. A házigazdát, dr. Óvári Elemér ügyvédet és feleségét, Purjesz Olgát, özv. Horváth-Tholdy Rudolfnét, leánynevén

1 FARKAS Imre: *Óvári Elemérről, a legbohémebb magyar úrról s Kolozsvár egykor híres Muskátli-asztaltársaságáról*, Erdélyi Szemle, 1929/6, 4–7.

2 Később Hunyadi tér, majd Piața Avram Iancu, jelenleg Piața Ștefan cel Mare.

3 FARKAS Imre: *A muskátli-gyerekek*, Új Idők, 1929/21, 649–650.

4 FARKAS Imre: *A muskátli-asztal*, Magyar Nemzet, 1947. október 5-i 226. sz., 4.

5 Veress EMÖD: *Óvári Elemér kolozsvári ügyvéd életéről és haláláról*, Erdélyi Jogélet, 2021/3, 125–139, <https://doi.org/10.47745/ERJOG.2021.03.11> (letöltés ideje: 2023. 02. 27.).

Wass Ráchel grófnőt, Stentzel Jolánt, a györgyfalvi szakácsnő-házvezetőnőt, valamint Gaal Jolánthát, az Erdélyi Magyar Gazdasági Egylet vénkisasszony tisztviselőnőjét.⁶

A vacsorán báró Bornemisza Elemérné Szilvássy Karola is részt vett, azonban csodával határos módon megmenekült. Komornája átszaladt érte, hogy gyorsan menjen haza, mert otthon valami gond van. Szerencsés távozása után történt a szörnyű esemény.⁷

Itt most közbevetőleg két megjegyzést kell tennem.

Írásában Veress Emőd Szilvássy Karolát Bánffy Miklós „titkos szerelme”-ként említi. A bárónő a Bánffy-kertben nyugszik, sírhelye Bánffy Miklósnak az egyháza részére átengedett ajándékterülete, melyre a temetéskor vörös rózsacsokrot helyezett. Szívből jövő gesztusa nyomán felvetődik a kérdés, vajon Szilvássy Karola 1948-ban bekövetkezett halála nem járult-e hozzá ahhoz a nehéz döntéséhez, hogy a nagyúr útlevelet kérve a következő esztendőben végleg elhagyja Kolozsvárt s vele Erdélyt? A Budapesten élő feleségéhez való kijutási lehetőségét korábban is kérelmezhetne volna. Nem lehetetlen, hogy egyetlen igazi lelki társának tartotta, akihez Bánffyt szorosabb belső kötelékek fűzték, mint egy előbb-utóbb megunt szeretőhöz vagy egy más dimenzióban gondolkodó feleséghez. Amikor hamvai 1976-ban hazajutottak, a Sors akaratából Szilvássy Karola sírhelyének közelében, a családi sírboltban leltek – immáron végsőnek remélt – nyugalóhelyet.⁸

Szilvássy Karola egyetlen cselédje sem tartozott a mindennapi szürke emberek közé. Az emberkerülő asszony, Horváth Frida nevét az egész város ismerte, Bürger Károly helyi pénzespostás gyilkosának, Friedrich Ferenc asztalossegédnek volt ugyanis a szeretője. Az 1902. január 15-én elkövetett kegyetlen gyilkosság az egész várost lázba hozta.⁹ A társadalmi konvenciókkal nem sokat törődő úrnője magához vette, mondván, neki is joga van otthonhoz, és nem lehet őt felelőssé tenni a történelemért. Döntését meghatározhatta, hogy az asszony nyolc hónapos gyermekével maradt magára.¹⁰ Szolgált a is becsülettel élete végéig... Talán az egyetlen ember lehetett, akitől asszonya kritikái megjegyzéseket fogadott el. Végrendelésében is megemlékezett róla, kikötötte, hogy a temetőben mellé temessék.

Megmenekült Óvári Elemér két gyermeke is, Magda (Baba) és Zoltán, akik a vengrengéskor nem voltak jelen. Óváry Zoltán előbb az öreg kontinens jelentős városaiban, Párizsban, Rómában, majd az új világ központjában, New Yorkban is sikeres, elismert orvosprofesszor lett. Nem szakadt el szülőföldjétől, erre utal keresztanyjának, Szilvássy

6 Báró Bánffy István kérésére Bocsánczy Lászlónak, Gyárfás Elemér mellett az Albina Bank társelnökének, az Országos Magyar Párt pénztárosának az összeírása.

7 KOVÁCS Ferenc: *Kolozsmonostor*, Szabadság, 1997. július 15-i 160. sz., 3.

8 MAROSI Ildikó: *Kisbán Miklós újra itthon = A nagyúr. Bánffy Miklós emlékezete*, szerk. Sas Péter, Nap, Budapest, 2008, 280.

9 *Rablógyilkosság Kolozsvártt*, Magyar Polgár, 1902. január 15-i 11. sz., 6–7. A kirótt büntetés végrehajtására leküldték az állami ítélet-végrehajtót, Bali Mihályt, akiről még levelezőlap is készült. A megtévedt 28 éves fiatalembert, akit éppen névnapja idején, december 5-én akasztottak fel – a Szent Mihály-templom új káplánja, dr. Hirschler József látta el lelki vigasszal, aki a későbbiekben pápai prelátsúsként, főesperesként három évtizedig szolgált egyházát és híveit. Sas Péter: *Egy reneszánsz lelkületű főpap, Dr. Hirschler József főesperes-plébános*, Verbum, Kolozsvár, 2010, 48.

10 *Törvényeségi csarnok*, Hazánk, 1902. december 5-i 287. sz., 9.

Karolának írt, leveléből kiragadott mondata: „*Mert hiába, én mindig csak Erdélybe kívánkozom vissza.*”¹¹ Szavait megerősíti nyomtatásban megjelent önéletírása,¹² amelyben még utalás szintjén sem tért ki a családi tragédiára. Szócs Géának a történekekkel kapcsolatos óvatos érdeklődésére sem bocsátkozott a téma taglalásába: „*Óváry Zoltán, hangjában talán a »miért ilyen későn« keserűségével, elutasította az érdeklődésem, mondván, hogy erről neki túlságosan fájdalmas beszélnie.*”¹³

A kegyetlen történet azóta is foglalkoztatja a közvéleményt; a gyilkosságok magyarázatára számos hipotézis született, amelyek az e hozzászólás tárgyát képező írásban részben ismertetésre kerültek. Az orosz katonák ilyen csoportos kolozsvári brutalitása nehezen hihető, főleg annak tudatában, hogy Észak-Erdélyben nem egyszer az oroszok és később az általuk bevezetett katonai közigazgatás mentette meg számtalan magyar életét. Túlkapások, erőszakoskodások – amelyek női áldozatai akkor név szerint ismeretek voltak – tagadhatatlanul előfordultak. A sokadszor hallott hírek miatt válhatott szinte általánossá az a vélekedés, hogy szovjet egyenruhába bújt románok lehettek a tettesek. Voltak, akik tudni vélték, hogy a magyarfenesi Maniu-gárdisták gyilkoltak.¹⁴

Veress Emőd írásában nem kerül említésre Kelemen Lajos neve és a hozzá fűződő megfejtési kísérlet.¹⁵ A máig rejtélyes történet végkifejletének okozóját Kelemen Lajos egykori tanítványának, a Református Kollégium volt diákjának, Gidófalvy István királyi közjegyző hasonnevű fiának, a későbbi dobokai földbirtokosnak, gyógynövényszakértőnek Kolozsvárról, 1953. január 19-én írt levele megoldani láttatja. „*A gyilkosa a kendilőnai Bács Gyuri, a T[eleki] Ádám inasa és szeretője volt orosz egyenruhába bújt társaival.*”¹⁶ Bács György ritka gonosz, rossz hírű ember hírében állt, és sok gazság tapadt a nevéhez. Az út, amelyre lépett, igen keskeny pallónak bizonyult, mert Kelemen Lajos idézett levele azzal a sokat sejtető mondattal zárta le az ügy tárgyalását: „*ő is ebül veszett el*”.

11 Gépírásos levél autográf aláírással (Róma, 1946. december 12.). F 16. Bornemissza Elemérné Szilvássy Carola hagyatéka. 1982-ben elküldtem számára egyik munkám különlenyomatát. Válaszában is erdélyi ragaszkodásáról írt. „*Köszönöm a különlenyomatot. Persze nem jutottam hozzá, hogy elolvassam, de engem Kós Károly, akit jól ismertem, nagyon érdekelt mindig. Egyik legszebb könyvem, ami nagyon hatott rám, mint fiatal diákra, a Varju nemzetség volt. Talán nem is emlékszem pontosan a címre, de mindegy. Kós Károly felejthetetlen remekműve volt. Még egyszer köszönöm. Boldog karácsonyt és újévet kívánok neked.*” Óváry Zoltán levele Sas Péternek, New York, 1982. december 15. (magántulajdon).

12 ÓVÁRY Zoltán: *Emlékeimből. Kilencven év a föld körül*, ford. HORVÁTH-THOLDY Péter, Kriterion, Kolozsvár, 2004.

13 Szócs Géza: *A rejtélyről*, A Dunánál, 2006/5, 79. Amikor Óváry Zoltán önéletírásának kiadása szerkesztési fázisba lépett, javasoltam a kiadó vezetőjének, hogy utószó formájában legyen egy kis összefoglalás a vérengzésről. Elmaradt, mert ehhez a kötet fordítója, Horváth-Tholdy Péter rokoni minőségben nem járult hozzá.

14 BALOGH Júlia: *A román kormányzat iskolapolitikája Erdélyben*, Történelmi Szemle, 1987–1988/3, 285.

15 Kelemen Lajos (1877–1963) levéltáros-történész, több évtizeden keresztül az Erdélyi Múzeum-Egyesület titkára, egyik alapembere. Munkájának köszönhetően államosításának időszakában már milliós nagyságrendűvé emelkedett. Tanítványait katedra hiányában saját személyiségével nevelte. Tevékenységéről lásd SAS Péter: *Erdély legendás levéltárosa, Kelemen Lajos és az erdélyi magyar tudományosság*, Lucidus, Budapest, 2009 és SAS Péter: *Lajos Kelemen of Nagyernye: A Historian-Archivist (1877–1963)*, Acta Musei Napocensis 58/II Historica, 2021, 173–190.

16 SAS Péter: *A kolozsvári Pitavaltól*, Művelődés, 2002/5, 30.

Dáné Tibor megfajtaszkísérlete szerint a gyilkosságot szovjet egyenruhába bújt román tisztek követték el. Indoklása szerint „*Óváry Baba, a család Ausztriában élő lánya szeretője volt Ciano külügyminiszternek, és befolyásolta Ciano a Bécsi Diktátum területi vonatkozásában*”.¹⁷ Meglátását egy fénykép hátoldalán talált beírásra, Szilvássy Karola 1950-ben elhangzott közlése alapján leírt egyfajta feljegyzésre alapozta. A bárónő azonban még 1948-ban meghalt, így 1950-ben már ilyen értelemben nem nyilatkozhatott...

Az Óvári-gyilkosság ügyében – ha volt vizsgálat – hihetőleg Szilvássy Karolának is vallomást kellett tennie. Mielőtt cselédje hazahívta, látnia kellett a gyilkossá vált egyenruhás embereket. Ebből az következik, hogy személyleírást adhatott róluk. Válasz nélkül homályába vész, hogy felismerhette-e valamelyiküket. Ha a Kelemen Lajos által megnevezett személy, a grófi kocsis volt a tettes, vele korábban találkoznia kellett, illetve ha csak látásból is, de ismernie kellett őt, hiszen gróf Teleki Ádámmal hasonló társaságban, azonos körben mozogtak. Hihetőleg az állami szervek meggyőződtek, hogy saját érdekében ebben az ügyben a titoktartással egyenértékű teljes hallgatást válassza.

A nyomozás során – ha volt egyáltalán nyomozás – rekonstruálhatták az egész történetet. Az is hihetőnek tűnik, hogy a büntény iratcsomóját minősítő jelzéssel látták el vagyis titkosították. A Securitate irattára nyújthatna még némi reményt, hátha legalább utólag foglalkoztak az ügygel.

Fontos információkat adhatna még a boncolási jegyzőkönyv, amit vagy megsemmisítettek, vagy lappang valahol, ezért jelenleg zsákutca. Kiss András néhai főlevéltáros egykori osztálytársának, a „Lolónak” becézett Steiner Lórántnak az édesapja, a nagy szakmai elismertségnek örvendő Steiner Pál, a Sebészeti Klinika vezetője volt a gyilkosság napján az ügyeletes igazságügyi szakértő. Az ugyancsak szakmabeli fia fél évszázaddal a történetek után nagyon udvariasan, de határozottan kitért az áldozatok boncolását firtató kérdések elől, csupán a patológiai eljárás elvégzésének tényét erősítette meg. Dáné Tibor rekonstrukciójában az igazságügyi orvosszakértői eljárás elvégzése nem szerepel, az ő leírása szerint a szovjet katonák az Óvári-házból egyenesen a temetőbe vitték és temették el a koporsókba helyezett áldozatokat.¹⁸

Úgy gondolom, sem az oroszoknak, sem a románoknak nem állt érdekében ilyen nagy port felkavaró gyilkossági ügy megszervezése. Kolozsvár megszállása minden figyelmüket és erejüket lekötötte. A katonaság kolozsvári bevonulását, az esetlegesen kialakuló káosz, háborús viszonyokat akarhatta kihasználni a Kelemen Lajos levelében emlegetett bűnbanda. Ilyen megvilágításban nem politikai, hanem vélhetően köz-törvényes bűncselekmények körébe sorolható indíték állhat a történetek hátterében.

Megkockáztatható feltevés, hogy Szilvássy Karola cselédje hallhatott valamiről, ami hátrányosan érinthette volna úrnőjét is. A bárónő által megtapasztalt jóindulat és segítőkészség viszonyosságul vagy hűsége bizonyításul még idejében kimenekítette a veszélyes helyzetből.

17 DÁNÉ Tibor: *Az Óváry család kiirtásának és Kolozsvár szovjet megszállásának tényközléséről*, A Dunánál, 2006/5, 115.

18 DÁNÉ: *i. m.*, 123.

Irodalomjegyzék

1. BALOGH Júlia: *A román kormányzat iskolapolitikája Erdélyben*, Történelmi Szemle, 1987–1988/3.
2. DÁNÉ Tibor: *Az Óváry család kiirtásának és Kolozsvár szovjet megszállásának ténykörülményeiről*, A Dunánál, 2006/5.
3. FARKAS Imre: *Óvári Elemérről, a legbohémebb magyar úrról s Kolozsvár egykor híres Muskátli-asztaltársaságáról*, Erdélyi Szemle, 1929/6.
4. FARKAS Imre: *A muskátli-gyerek*, Új Idők, 1929/21.
5. FARKAS Imre: *A muskátli-asztal*, Magyar Nemzet, 1947. október 5-i 226. sz.
6. KOVÁCS Ferenc: *Kolozsmonostor*, Szabadság, 1997. július 15-i 160. sz.
7. MAROSI Ildikó: *Kisbán Miklós újra itthon = A nagyúr. Bánffy Miklós emlékezete*, szerk. SAS Péter, Nap, Budapest, 2008.
8. ÓVÁRY Zoltán: *Emlékeimből. Kilencven év a föld körül*, ford. HORVÁTH-THOLDY Péter, Kriterion, Kolozsvár, 2004.
9. SAS Péter: *A kolozsvári Pitavalból*, Művelődés, 2002/5.
10. SAS Péter: *Erdély legendás levéltárosa, Kelemen Lajos és az erdélyi magyar tudományosság*, Lucidus, Budapest, 2009.
11. SAS Péter: *Egy reneszánsz lelkiületű főpap, Dr. Hirschler József főesperes-plébános*, Verbum, Kolozsvár, 2010.
12. SAS Péter: *Lajos Kelemen of Nagyernye: A Historian-Archivist (1877–1963)*, Acta Mvsei Napocensis 58/II Historica, 2021.
13. SZŐCS Géza: *A rejtélyről*, A Dunánál, 2006/5.
14. VERESS EMÖD: *Óvári Elemér kolozsvári ügyvéd életéről és haláláról*, Erdélyi Jogélet, 2021/3, 125–139, <https://doi.org/10.47745/ERJOG.2021.03.11> (letöltés ideje: 2023. 02. 27.).
15. *** *Rablógyilkosság Kolozsvártt*, Magyar Polgár, 1902. január 15-i 11. sz.
16. *** *Törvényszéki csarnok*, Hazánk, 1902. december 5-i 287. sz.
17. *** *Óváry Zoltán levele Sas Péternek*, New York, 1982. december 15. (magántulajdon).